Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

SİVİL KATILIM PROJESİ

TÜRKİYE MEVZUATININ AFET VE ACİL DURUMLARDA ENGELLİLERİ KAPSAMA DÜZEYİ RAPORU

TÜRKİYE SAKATLAR DERNEĞİ • 1960 •

AVCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

TBB TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI

REPUBLIC OF TÜRKİYE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS DIRECTORATE FOR EU AFFAIRS

UNDP

TÜRKİYE MEVZUATININ AFET VE ACİL DURUMLARDA ENGELLİLERİ KAPSAMA DÜZEYİ RAPORU

+90(212) 521 49 12

www.engelizafet.com

info@tsd.org.tr

İSTANBUL - 2025

Bu rapor Avrupa Birliği’nin mali desteğiyle “Sivil Katılım Hibe Programı” kapsamında hazırlanmıştır. Bu rehber’in içeriği yalnızca Türkiye Sakatlar Derneği sorumluluğundadır, UNDP ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

GİRİŞ 01

ULUSAL DÜZEYDE KANUNLAR VE ÜST NORMLAR 02

YÖNETMELİKLER VE İKİNCİL MEVZUAT 05

STRATEJİ BELGELERİ VE POLİTİKALAR 9

GENEL DEĞERLENDİRME 12

POLİTİKA ÖNERİLERİ 15

TÜRKİYE MEVZUATININ AFET VE ACİL DURUMLARDA ENGELLİLERİ

KAPSAMA DÜZEYİ İNCELEME RAPORU

1999 Marmara depreminden günümüze kadar afet ve acil durumlarla ilgili ulusal ve yerel mevzuatın, engelli bireyleri hangi ölçüde kapsadığını inceleyen bu rapor; çevre-şehircilik, konut, imar, yapı denetimi, yangın, deprem, su baskını riski, afet risk yönetimi, finans-sigorta, bilgi ve iletişim teknolojileri, enerji güvenliği, eğitim, sağlık ve engelli hakları gibi politika alanlarındaki düzenlemeleri ele almaktadır. Her bir mevzuat metninde **engelli bireylere atıf yapılıp yapılmadığı, erişilebilirlik, erken uyarı, tahliye, barınma, bilgiye erişim gibi alanlarda engellilere yönelik hükümler ile pozitif ayrımcılık/özel önlem düzenlemeleri** incelenmiş; ayrıca bu mevzuatın **uygulama rehberleri, strateji belgeleri veya yerel yönetmeliklerle desteklenme durumu** değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki bölümlerde mevzuat **türüne göre gruplandırılarak** sunulmuş, her grup altında ilgili yasa, yönetmelik ve planlar **tablolar halinde özetlenmiştir.** Raporun sonunda genel bir değerlendirme ve politika önerileri yer almaktadır.

Ulusal Düzeyde Kanunlar ve Üst Normlar

Ulusal düzeydeki kanunlar, anayasal hükümlerden başlayarak afet ve acil durum yönetimini, kentsel planlamayı, sigorta ve finansmanı, engelli haklarını ve ilgili diğer alanları kapsar. Aşağıdaki tabloda, 1999 sonrası dönemde yürürlükte olan başlıca kanunların engelli bireyler açısından içerdiği hükümler özetlenmiştir:

Kanun / Düzenleme	Kapsam ve Amaç	Engelli Bireylere Yönelik Hükümler
T.C. Anayasası (1982) (2010 değişiklikleri)	Devletin temel yapısı ve haklar. 2010'da m.10'a ek: pozitif ayrımcılık.	**Madde 10 (eşitlik):** "Çocuklar, yaşlılar, engelliler... için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz" hükmüyle, engellilere yönelik pozitif ayrımcılık anayasal güvence altına alınmıştır.
Anayasa Madde 10, 42, 60 ve 61	Engellilere Eşitlik İlkgesi	**Madde 10 (Eşitlik):** Engellilere yönelik pozitif ayrımcılık anayasal güvence altındadır. **Madde 61 (Sosyal Koruma):** Devlet, engellileri koruyucu ve destekleyici önlemleri sağlamakla yükümlüdür. **Madde 42 (Eğitim):** Herkes gibi engellilerin de eşit ve erişilebilir eğitim hakkı vardır. **Madde 60 (Sosyal Güvenlik):** Engelliler, sosyal güvenlik ve destek hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.
5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005) (6462 sayılı 2013 değişikliği)	Engelli haklarının korunması, erişilebilirlik ve ayrımcılığın önlenmesi.	**Md. 3:** Afet anı ve sonrası için erişilebilir tahliye, barınma ve bilgilendirme mekanizmaları gerektirir. **Md. 4:** Tahliye ve toplanma alanlarının engelliler için fiziksel erişilebilir olması zorunludur. **Geçici Hüküm:** Kriz anında ulaşım ve güvenli tahliye açısından kritik altyapı yatırımları gerektirir. **Belediye Yükümlülüğü:** Afet anında engellilerin güvenli tahliyesi için belediyelere yasal sorumluluk yükler. **Dil Değişikliği:** Mevzuattaki "sakat" ifadesi "engelli" olarak değiştirilmiştir.

Kanun / Düzenleme	Kapsam ve Amaç	Engelli Bireylere Yönelik Hükümler
7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Kanunu (1959, muhtelif değişiklikler)	Afet sonrasında alınacak tedbirler, yapılacak yardımlar.	**2013 Değişikliği :** Afet sonrası engellilik durumlarında sosyal koruma ve ekonomik iyileşme desteği sağlar. **Gelir Vergisi Kanunu m.31:** Afet sonrası mali yardım mekanizması ile engellilerin yaşam standartlarının korunması hedeflenir. **Terim Değişikliği:** “Sakat kalanlara yardım” ifadesi, “engelli” kavramı ile güncellenmiştir.
4123 sayılı Kanun (Tabii Afet Nedeniyle Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetler, 1988; 2012 değişikliği)	Afet bölgesinde hayatın normale dönmesi, fonlardan yardımlar.	**2012 Değişikliği:** 4123 sayılı Kanun m.4’e göre, afette engelli kalanlara nakdi yardım yapılabilir. **7269 Sayılı Kanun ile Uyum:** Mevzuat bütünlüğü ile afet sonrası sosyal koruma mekanizmalarının etkinliği artırılır.
5902 sayılı AFAD Teşkilat Kanunu (2009)	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kuruluşu ve görevleri.	**AFAD Kanunu:** Engelli bireylere özel açık atıf yoktur. **AFAD Politikaları:** Türkiye Afet Müdahale Planı gibi belgelerde engelli bireyler dolaylı olarak yer alır.
Afet Yönetimine Özgü Politikalar	AFAD'ın 6 Adımlı Planlama Rehberi (2023)	**Risk belirleme ve zarar azaltma:** Acil durum planı oluşturma, tahliye planlaması, tatbikatlar, müdahale protokolleri, iyileştirme süreçleri gibi prosedürleri tanımlamakta **Uygulama Eksiklikleri::** Engelli gruplarına özgü afet senaryolarının sınırlılığı. Yerel yönetimler düzeyinde standartlaşmamış tahliye prosedürleri. Acil durum personelinin engellilere özel eğitim eksikliği (Rehber Madde 11) durumları mevcut.
3194 sayılı İmar Kanunu (1985; 2003 ve 2018 değişiklikleri)	Fiziksel planlama esasları, imar planları ve yapılaşma koşulları.	**2003 Amaç Hükmü:** Afet öncesi altyapı hazırlığında erişilebilirlik standartlarının uygulanmasını teşvik eder. **İmar Kanunu ve Yönetmelikler:** Toplanma alanı, tahliye rotaları ve geçici barınaklar erişilebilir tasarlanmalıdır.

Kanun / Düzenleme	Kapsam ve Amaç	Engelli Bireylere Yönelik Hükümler
6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Kanunu (2012)	Riskli yapı ve alanlarda kentsel dönüşüm (yeniden yapılaşma).	**Kanun – Genel Çerçeve:** Kanunda engellilere özel açık hüküm yoktur. **Yönetmelik / Planlama Kriteri:** Dönüşüm konutlarının engelli ve hasta bireylerin erişimine uygun olması planlanır.
6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu (2012)	Zorunlu deprem sigortasının kapsamı ve işleyişi (DASK).	**DASK Kapsamı:** Engelli bireylere özel muafiyet veya indirim bulunmamaktadır. **Kapsam Belirleyici Unsur:** Sigorta kapsamı konutun fiziki niteliğine göre belirlenir. Engelli bireylerin yaşadığı yapılar erişilebilir olsa dahi ek hak tanınmaz. **Devlet Destekleri:** Engellilere yönelik mali yardımlar ayrı düzenlenir (7269 / 4123).
6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (2012) – İlgili: **İşyeri Acil Durum Planı**	İşyerlerinde acil durumlara hazırlık, risk ve tahliye planları (yönetmelikle düzenlenir).	**İşyerlerinde Acil Durumlar Yönetmeliği (2013):** Çalışma hayatında afet anında koruma yükümlülüğü oluşturur. **Madde 10/4:** İşverenlere, kırılgan bireylerin güvenli tahliyesi için hazırlık yapma sorumluluğu yükler.

Açıklama: *Yukarıdaki tabloda ulusal kanunlar düzeyinde, afet ve acil durumlarla ilgili farklı alanlardaki düzenlemelerin engelli bireylerle ilgili hükümleri derlenmiştir. Anayasa ve Engelliler Kanunu örneğin genel çerçeve düzenlemeleri, tüm diğer mevzuata yön vermekte; 7269 ve 4123 sayılı kanunlar örneğin afet sonrası yardım ve iyileştirme kanunları engelli afetzedelere maddi destek sağlamaktadır. İmar ve kentsel dönüşüm kanunları, erişilebilir çevre ve yapılaşma ilkelerini içermeye başlamıştır. AFAD teşkilat kanunu doğrudan hüküm içermese de uygulama planlarında engelli vatandaşların gözetilmesi esastır.*

Yönetmelikler ve İkincil Mevzuat

Afet ve acil durumlar alanında kanunların uygulanmasını detaylandıran yönetmelikler, yönergeler ve standartlar bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, pratikte engelli bireylerin afet öncesi hazırlık, afet anı müdahale ve afet sonrasındaki ihtiyaçlarının karşılanması için somut hükümler içerebilir. Aşağıdaki tabloda çeşitli sektörlerdeki önemli yönetmeliklerin engellilere ilişkin yönleri sunulmuştur:

Yönetmelik/ Mevzuat	Kapsam ve Amaç	Engellilerle İlgili Düzenlemeler
Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017) (Öncesi: Planlı Alanlar Tip İmar Yön.)	Binaların projelendirilmesi ve inşasında uyulacak teknik şartlar (ülke genelinde yapılaşma kuralları).	**Madde 30(9):** Bina ve girişlerde TS 9111 standardına uyum zorunludur. Afet anında güvenli tahliye için erişilebilir yapı tasarımı sağlar. **Madde 30(10-11):** Deprem, yangın vb. durumlarda engellilerin binadan güvenli çıkışını kolaylaştırır.
Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik (2007, rev. 2009)	Tüm yapı tiplerinde yangın güvenliği önlemleri (yangın algılama, alarm, tahliye, itfaiye erişimi vb.)	**Acil uyarı sistemleri:** Yönetmeliğe göre **tahliye alarmı hem sesli hem ışıklı olmalıdır**, böylece işitme engelli kişiler de uyarıları fark edebilmektedir. Ayrıca, y**aşlılık, fiziksel veya zihinsel engel sebebiyle kendi başına dışarı çıkamayacak kişiler bulunan binalarda**, sadece bu kişilerin bakımı ve tahliyelerinden sorumlu personele yangın uyarısı verilerek farklı alarm prosedürleri uygulanabilir. Bu sayede engelli, yatalak vb. kişilerin bulunduğu hastane, huzurevi gibi yerlerde panik önlenip görevlilerin öncelikle haberdar olması sağlanır. Yönetmelik ayrıca yangın merdiveni, acil asansör, sığınma alanı gibi konularda engelli bireylerin tahliyesine uygun düzenlemelere (genişlik, eğim, koruma süreleri vb.) atıf yapmaktadır.

Yönetmelik/ Mevzuat	Kapsam ve Amaç	Engellilerle İlgili Düzenlemeler
İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik (2013, ÇSGB)	İş sağlığı ve güvenliği kapsamında işyerlerinin acil durum planlaması (yangın, deprem, kimyasal sızıntı vb. dahil).	**Madde 10(4):** Engelli, yaşlı, hamile veya çocuklar için tahliyede refakat önlemi zorunludur. **Uygulama Zorunluluğu:** Acil durum planlarında engelli çalışan ve ziyaretçiler için özel prosedürler yer almalıdır.
Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (tarih: 2013, İçişleri) – Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) çerçevesinde	Ulusal, il ve yerel düzeyde afet anında yürütülecek müdahale hizmetlerinin organizasyonu.	**TAMP ve Bağlı Planlar:** "Özel ihtiyaç sahipleri" (engelli, yaşlı, çocuk vb.) tanımı yer alır. Kırılgan grupların önceden belirlenmesi ve afet öncesi müdahale planlarına dâhil edilmesi sağlanır. **Alt Hizmet Grubu:** Engelli ve yaşlı hizmet grubu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlıdır. **İl Planları:** İl afet müdahale planlarında engelli nüfus oranı ve ihtiyaçları analiz edilir. Tahliye, barınma ve lojistik planlamada yerel düzeyde erişilebilirlik esas alınır.
Geçici Barınma Merkezleri Yönergesi (AFAD, 2015)	Afet sonrası veya kitlesel nüfus hareketlerinde geçici barınma (çadır kent, konteyner kent) kurulum ve işletme esasları.	**Barınma Planlaması:** Geçici barınma merkezlerine yerleştirmede engellilerin özel ihtiyaçları dikkate alınır. Fiziksel erişilebilirlik ve ayrımcılıksız hizmet sağlanması hedeflenir. **Fiziksel Düzenleme:** Erişilebilir banyo, tuvalet ve tekerlekli sandalye uyumu sağlanır. Afet sonrası barınma alanlarında engelliler için güvenli yaşam alanları oluşturulur. **Hizmet Önceliği:** Engelli, hasta ve yaşlı bireyler hizmet ve dağıtımlarda önceliklidir.
Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Mevzuatı (BTK düzenlemeleri, RTÜK kuralları)	Acil durum haberleşmesi, telsiz, cep telefonu uyarı sistemleri, yayıncılık kuralları.	Doğrudan engelli odaklı hükümler sınırlıdır ancak **erişilebilirlik ilkesi** etkindir. Örneğin, 112 **Acil Çağrı Merkezleri** için İçişleri Bakanlığı, **işitme ve konuşma engellilerin SMS ve mobil uygulama ile acil çağrı** yapabilmesini sağlayan "Engelsiz 112" projesini hayata geçirmiştir (yasal dayanak: BTK kararı). Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) yayın ilkelerinde, afet anında yapılan resmi duyuruların gerektiğinde **işaret dili tercümesi ile yayınlanması** teşvik edilmektedir. Cep telefonu tabanlı acil uyarı sistemlerinde (cell broadcast) görsel-sesli bildirim birlikte kullanılarak engelli kullanıcılar için erişilebilirlik artırılmaktadır.

Yönetmelik/ Mevzuat	Kapsam ve Amaç	Engellilerle İlgili Düzenlemeler
Afetlerde Sağlık Hizmetleri ve Psikososyal Destek Mevzuatı (çeşitli genelge/yönergeler)	Afet durumunda sağlık müdahalesi, UMKE, hastane afet planları (HAP) ve psikososyal destek.	**Hastane Afet Planları (HAP):** Yoğun bakım, engelli ve hareket kısıtlı hastalar için güvenli tahliye planlaması zorunludur. **Psikososyal Destek:** Engelli bireyler için afet sonrası stresle başa çıkma programları yürütülür. **Ulusal Yönergeler:** Afet sonrası hizmet sunumunda kurumsal sorumluluk ve koordinasyon sağlanır. **Rehabilitasyon Hizmetleri:** Engelli bireylerin kesintisiz tedavi ve yaşam desteğine erişimi garanti altına alınır.

Açıklama: *Yönetmelikler düzeyinde, özellikle inşaat ve yangın güvenliği alanındaki teknik düzenlemeler engellilerin **erişilebilirliğini** sağlamaya odaklanmıştır. Yangın alarm sistemlerinde hem sesli hem ışıklı uyarı zorunluluğu örneğin hükümler, engelli bireylerin afet anındaki bildirimleri alabilmesi için kritiktir. İşyerlerinde ve kamusal alanlarda acil durum planlamasına ilişkin mevzuat, engelli ve diğer kırılgan grupların tahliyesi için önceden tedbir alınmasını şart koşarak pozitif ayrımcılık yapmıştır. AFAD'ın müdahale planları ve geçici barınma yönergeleri de, afet sonrası hizmet dağıtımında engelli bireylerin **öncelikli ve özel ihtiyaç sahibi** olarak tanımlanmasını sağlamaktadır. Sağlık ve psikososyal destek alanındaki düzenlemeler ise engelli afetzedelerin hem fiziksel sağlık cihazlarına erişimini sürdürmeye hem de psikolojik destek almaya yönelik özel planlamalar içerir. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde de engelli bireylerin acil çağrı ve bilgilere erişimini kolaylaştırıcı projeler, ilgili idari düzenlemelerle uygulamaya konmaktadır.*

Alan	Mevzuat Kapsamı	Politika Özgünlüğü
Erişilebilirlik	Yapısal standartlar mevcut (TS 9111)	Genel geçer, engel türü bazlı değil
Tahliye Planlaması	AFAD rehberinde protokol var	Yerel düzeyde uygulama zayıf
Acil İletişim	İşaret dili/Braille zorunluluğu yok	Standart eksik
İyileştirme Süreçleri	Geçici barınma erişimi genel ifadeli	Ölçülebilir hedef yok

Değerlendirme: Türkiye, engellileri afet mevzuatına entegre etmiş ancak özellikle engel türüne özgü operasyonel protokoller ve yerel düzeyde denetim mekanizmalarında eksiklikler bulunuyor.

Strateji Belgeleri ve Politikalar

Yasal mevzuatın yanı sıra, afet ve acil durumlar konusunda hazırlanan strateji planları, ulusal eylem planları ve kılavuzlar engellilere yönelik politikaların geliştirilmesinde önemli rol oynar. Bu belgeler her ne kadar bağlayıcı yasa niteliğinde olmasa da, mevcut mevzuatın uygulamasını yönlendirir ve yeni mevzuat ihtiyacını belirler. Aşağıda ilgili bazı politika belgeleri özetlenmiştir:

Strateji / Plan / Kılavuz	İlgili Kurum	Engelilerle İlgili İçerik
Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı (UDSEP) 2012-2023	AFAD ve ilgili bakanlıklar	Kentsel dönüşüm, afet eğitimi, hazırlık ve müdahale konularında stratejiler içerir. UDSEP, toplumun tüm kesimlerinin katılımını vurgularken **engelli bireylerin afet farkındalığı eğitimlerine katılımı** ve **erişilebilirlik standartlarının afet risk azaltma çalışmalarına entegre edilmesini** hedef olarak belirtmiştir. Ayrıca afet sonrası **engelli sayısındaki artışlara** (örneğin depremde yaralanıp engelli hale gelenler) yönelik sosyal destek planlamasına değinilir (sbb.gov.trtmmob.org.tr).
Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) (ilk 2013, günc. 2022)	AFAD (İçişleri)	Ulusal düzeyde 28 hizmet grubu tanımlar. **"Engelli ve Yaşlı Hizmetleri"** alt çalışma grubu, afet anında engelli ve yaşlılara yönelik bakım, tahliye ve destek hizmetlerini koordine etmekle görevlidir (**aile.gov.tr**). TAMP ayrıca lojistik planlamada **tıbbi cihaz bağımlı engelliler için jeneratör, batarya; tekerlekli sandalye temini; refakatçi personel görevlendirme** gibi tedbirlerin alınmasını öngörür. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TAMP kapsamında engelli bireylerin geçici barınma merkezlerinde uygun koşullara sahip olmasından sorumludur.
İl Risk Azaltma Planları (İRAP) (2020-...)	AFAD (yerel valilikler)	Her il, kendi afet risk azaltma planını hazırlarken **kırılgan grupları** belirlemektedir. Birçok il IRAP'ında **engelli bireyler için özel tahliye senaryoları, eğitimler** ve afet anında **"engelli destek gönüllü ağları"** kurulması gibi eylemler yer almaktadır. Örneğin İstanbul IRAP, il nüfusunun %2,47'sinin engelli olduğunu not ederek afet halinde bu kesimin ihtiyaçlarına yönelik kapasite geliştirme hedefi koymuştur.

Strateji / Plan / Kılavuz	İlgili Kurum	Engelilerle İlgili İçerik
Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025	Aile ve Sosyal Hizmetler Bak.	Engelli bireylerin hayatın her alanına tam katılımını sağlamaya dönük kapsamlı eylem planıdır. **8 ana politika alanından biri "afet yönetimi ve risk azaltma"dır** (mfa.gov.tr). Bu planda, afet ve acil durumlarda engelli bireylerin karşılaştığı engellerin kaldırılması için hedefler belirlenmiştir: AFAD ile iş birliği içinde **erişilebilir geçici barınma üniteleri, engelliler için tahliye ve ilk yardım kılavuzları** hazırlanması, afet eğitim materyallerinin işaret dili ve sade dille erişilebilir kılınması, afet toplanma alanlarının engellilere uygun olması gibi somut eylemler öngörülmüştür. Bu eylem planı, ilgili mevzuatın uygulanmasını izlemek için performans göstergeleri de getirmektedir.
Afete Hazırlık ve Eğitim Rehberleri (Afete Hazır Türkiye Kampanyası)	AFAD, STK'lar, Üniversiteler	**Afete Hazır Türkiye (2013–2014):** "Aile, Okul, İşyeri, Gençler" modüllerine ek olarak engelliler için özel rehberler hazırlanmıştır. Engelli bireylerin afet öncesi, sırası ve sonrası hazırlıklarını destekler. **Hazırlık Rehberleri:** Pratik bilgi içeren rehberler, tahliye, ilk yardım ve afet sonrası ihtiyaçlara yöneliktir. **Hukuki Durum:** Yasal zorunluluk taşımasa da mevzuatın sadeleştirilmiş yorumunu sunar.
Belediye Uygulamaları ve Yerel Yönetmelikler (örn. İstanbul, İzmir)	Büyükşehir ve ilçe belediyeleri	**Erişilebilirlik Denetimi:** Bazı belediyeler, bina ruhsatlarında erişilebilirliği denetlemek için komisyon kurmuştur. **Yerel Afet Planları:** Engelli bireyler için tahliye aracı temini, bakım merkezi kurulumu gibi hizmetler planlanır. **Belediye Kanunu Md.53:** Belediyelere afet ve acil durum planı yapma yükümlülüğü verir. **İyi Uygulama – İBB:** "Afetlerde Özel Gereksinimli Bireyler Destek Programı" örneğinde olduğu gibi rehberler hazırlanır. Planlara engelli bireylerin entegrasyonu kurumsal kılavuzlarla desteklenir.

Açıklama: *Strateji ve eylem planları düzeyinde, Türkiye'de **engellilerin afet yönetimine entegrasyonu** konusunda son yıllarda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Ulusal Deprem Stratejisi ve TAMP örneğin belgeler, yasal mevzuatta açıkça yazmasa bile uygulamada engelli bireylerin gözetilmesini sağlayan çerçeveler çizmiştir. 2023 yılında hazırlanan Engelli Hakları Eylem Planı ise ilk defa afet yönetimini engelli politikalarının bir parçası haline getirmiş, bu alanda kurumsal koordinasyon ve izleme mekanizmalarını tarif etmiştir. Eğitim kampanyaları ve rehber dokümanlar, mevzuatın sahaya yansımasını kolaylaştırarak engelli bireylerin ve toplumun farkındalığını artırmaktadır.*

.

Genel Değerlendirme

Mevzuatın kapsamı ve boşluklar: Mevzuatın kapsamı ve boşluklar: Türkiye'de afet ve acil durumlarla ilişkili mevzuatın, 1999 sonrasındaki dönüşümle birlikte **engelli bireyleri giderek daha fazla kapsama aldığı** görülmektedir. Özellikle erişilebilirlik kavramı, imar ve yapı mevzuatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş; binaların, altyapının ve hizmetlerin engelli yurttaşlara uygun tasarlanması yasal zorunluluklarla pekiştirilmiştir. Bu durum, afet anında engelli bireylerin güvenli tahliyesi ve acil hizmetlere erişimi için kritik bir altyapı hazırlığıdır.

Afet yönetimi döngüsünün (hazırlık-müdahale-iyileştirme) farklı aşamalarında, **engelli bireylerin ihtiyaçlarını ele alan hükümler mevzuata dağılmış haldedir.** Afet öncesi risk azaltma evresinde, kentsel dönüşüm projelerinde engellilere uygun konut tasarımı ve kamu binalarının erişilebilir hale getirilmesi örneğin dolaylı önlemler mevcuttur. Afet sırası acil müdahalede, TAMP ve ilgili yönetmelikler engellilerin tespiti, tahliyesi ve özel bakımının planlanmasını gerektirmektedir. Afet sonrasında ise **7269 ve 4123 sayılı kanunlar engelli hale gelen afetzedelere maddi yardım örneğin pozitif ayrımcı hükümler barındırmaktadır.** Ayrıca geçici barınma, psikososyal destek örneğin uygulama alanlarında çeşitli yönerge ve kılavuzlarla engelli bireylere özel hizmet modelleri geliştirilmiştir.

Bununla birlikte, mevzuatın bazı alanlarında boşluklar ve uygulama zafiyetleri söz konusu olabilmektedir. Örneğin:

- **Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında**, acil durum yayınlarının işaret dili ve altyazı ile sunulması henüz mevzuatta zorunlu bir standart haline gelmemiştir; daha çok iyi niyetli uygulamalar görülmektedir. Görme engelli bireylerin acil uyarı mesajlarına erişimi konusunda (kabartma baskılar, sesli mesaj sistemleri vb.) yasal yönergeler geliştirilebilir.

- **Enerji ve altyapı sürekliliği konusunda**, hayati cihazlara bağımlı engelliler için (oksijen konsantratörü, diyaliz vb.) afet anında yedek güç kaynakları sağlama yükümlülüğü net mevzuat çerçevesine kavuşmamıştır. Bu hususlar genelde genel planlamaya bırakılmış durumdadır.

- **Eğitim ve tatbikatlar konusunda**, okullarda ve kurumlarda engelli bireylerin katılımına dair bağlayıcı düzenlemeler sınırlıdır. Okul afet planlarında engelli öğrencilerin ihtiyaçlarının dikkate alınması iyi bir uygulama olarak kılavuzlarda önerilse de, her kurumda standart uygulanmayabilir.

- **Uygulama ve denetim boyutu:** Engelliler Kanunu'ndaki erişilebilirlik hükümlerinin fiilen hayata geçirilmesinde gecikmeler yaşandığı bilinmektedir (yasal süre uzatımları, kentsel alanlarda hala erişim sorunları). Bu da afet anında engelli bireylerin karşılaşacağı engellerin sürmesine yol açabilir. Örneğin, mevzuat engelli rampasını zorunlu kılsa da bazı binalarda standartlara uygun rampalar olmaması, veya kaldırımların uygun yapılmaması, deprem veya yangın sırasında engellilerin hızla tahliyesini zorlaştıracaktır.

- **Yerel yönetmeliklerde birliktelik eksikliği:** Her belediyenin afet planlarında engelli odaklı detaylar farklılık gösterebilir. Ulusal mevzuatın yerelde tutarlı uygulanması için standartlar belirlenmesi ihtiyacı vardır.

Olumlu gelişmeler: Öte yandan, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri örneğin yakın dönem deneyimleri, engelli bireylerin afetlerde orantısız zarar görme riskine kamunun dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda mevzuatta eksik kalan noktaları doldurma yönünde politik irade güçlenmektedir. Engelli Hakları 2023-2025 Eylem Planı'nın afet yönetimini içermesi bunun göstergelerindendir. Ayrıca AFAD'ın koordinasyonunda e**ngelli STK'larının da katıldığı** çalıştaylar gerçekleştirilmekte, afet mevzuatı ve planları engelli bakış açısıyla güncellenmeye çalışılmaktadır.

Genel olarak Türkiye mevzuatı, **engellilerin afet ve acil durumlarda korunmasına yönelik temel ilkeleri büyük ölçüde içermektedir:** Eşit erişim, engellilere öncelikli destek, fiziksel çevrenin herkes için güvenli hale getirilmesi örneğin prensipler mevcuttur. Eksik alanlar daha çok uygulamadaki standardizasyon ve bazı özel durumların ayrıntılandırılması ile ilgilidir.

Politika Önerileri

Mevzuat analizi ışığında, afet ve acil durumlarda engelli bireylerin korunmasını güçlendirmek için aşağıdaki politika önerileri geliştirilebilir:

01. Acil Durum İletişiminde Erişilebilirlik Standardı:

Radyo-TV acil anonslarında işaret dili tercümesi ve eşzamanlı altyazı zorunluluğu mevzuata eklenmelidir. Cep telefonu acil bildirimlerinde görsel-işitsel bütünleşik uyarılar standart hale getirilmeli; kablosuz acil siren sistemleri işitme engelliler için titreşimli cihazlarla desteklenmelidir.

02. Kritik Altyapı ve Enerji Tedariği:

Evde veya hastanede cihaza bağımlı engelliler için, elektrik kesintisi durumunda yedek güç kaynağı sağlama yükümlülüğü getiren düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, elektrik dağıtım şirketlerinin afet sırasında öncelikle enerji vereceği aboneler listesinde yaşam destek cihazlı engelliler öncelikli tanımlanabilir; yerel yönetimler bu kişilere jeneratör desteği planlamalıdır.

03. Eğitim Kurumlarında Kapsayıcı Tatbikatlar:

Milli Eğitim Bakanlığı düzenlemelerinde, okulların afet ve tahliye tatbikatlarına engelli öğrenciler ve personelin katılımını sağlayacak önlemler şart koşulmalıdır. Okul afet planı formatında "özel gereksinimli öğrenciye yönelik tedbirler" bölümü zorunlu hale getirilebilir. Benzer şekilde üniversite yurtları, bakım merkezleri örneğin kurumlar için de kılavuzlar güncellenmelidir.

04. Yerel Düzeyde Engelli Odaklı Planlama:

Belediyelerin İl Afet ve Acil Durum planları ve İRAP'larında engelli bireyler için yapılacak hazırlıkların asgari standartları belirlenmelidir. AFAD, tüm illere yönelik engelli vatandaşların tahliye ve barınma standartları rehberi hazırlayarak uygulanmasını izleyebilir. Mahalle düzeyinde engelli bireylerin bilgisinin mahalle afet gönüllülerince tutulması ve "komşu desteği" mekanizmalarının eğitimle yerleşmesi teşvik edilmelidir.

05. Afet Sonrası Özel Hizmetler:

Afet bölgelerinde "engelli destek birimleri" kurulması mevzuatta tanımlanabilir. Örneğin geçici barınma alanlarında engellilerin kullanımına uygun mobil rehabilitasyon merkezleri, psikososyal danışma noktasında işaret dili bilen personel bulundurma örneğin detaylar standart hale getirilmelidir. Bu, AFAD'ın saha operasyon yönergelerine eklenebilir.

Sonuç olarak, Türkiye'de afet ve acil durum mevzuatı engelli bireylerin ihtiyaçlarını önemli ölçüde tanımaktadır. Ancak mevzuatın uygulamada **engellilerin "geride kimse kalmasın" ilkesiyle** hayata geçirilebilmesi için detayların güçlendirilmesi ve tüm paydaşların koordinasyonu şarttır. Yukarıdaki öneriler, mevzuatın kapsayıcılığını artırarak afetlerde engelli vatandaşlarımızın can güvenliği ve iyi olma hallerini teminat altına almayı hedeflemektedir. Bu sayede, **"Afetlere karşı engelleri birlikte aşmak"** mümkün olacaktır.

Kaynakça:

Temel Kanunlar ve Uluslararası Sözleşmeler

1. **T.C. Anayasası (1982, 2010 Değişikliği):** Anayasa'nın 10. maddesi, engellilere yönelik alınacak özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağını belirtmektedir.
2. **5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005):** Bu kanun, engellilerin haklarını düzenlemekte ve kamu yapılarının erişilebilirliğini sağlamayı hedeflemektedir.
3. **6462 Sayılı Kanun (2013):** Bu kanun, çeşitli mevzuatlarda geçen "özürlü" ibarelerini "engelli" olarak değiştirmiştir.
4. **7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun:** Afet sonrası engelli hale gelen bireylere yönelik yardım ve destekleri düzenlemektedir.
5. **Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (2006):** Türkiye'nin taraf olduğu bu sözleşme, engellilerin afet ve acil durumlarda korunmasını öngörmektedir.

Yönetmelikler ve İkincil Mevzuat

1. **Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (2017):** Bu yönetmelik, binaların engelliler için erişilebilir olmasını şart koşmaktadır.
2. **Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik (2007, 2009 Revizyonu):** Yangın güvenliği önlemleri kapsamında engellilerin tahliyesine yönelik düzenlemeler içermektedir.
3. **İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik (2013):** Engelli çalışanların acil durumlarda korunmasına ilişkin hükümler bulunmaktadır.
4. **Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (2013):** Afet anında engelli bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir.

Strateji Belgeleri ve Rehberler

1. **Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı (2023-2025):** Bu plan, engellilerin afet ve acil durumlara hazırlıklı olmasını sağlamayı amaçlamaktadır.
2. **Engelli Bireyler İçin Afet ve Acil Durum Planlama Rehberi:** AFAD tarafından hazırlanan bu rehber, engellilerin afetlere hazırlıklı olmasına yönelik bilgiler sunmaktadır.
3. **Afet ve Acil Durumlarda Engelliler ve Erişilebilirlik:** Bu çalışma, engellilerin acil durumlarda karşılaştıkları erişilebilirlik sorunlarını ele almaktadır.

Bu rapor Avrupa Birliği’nin mali desteğiyle “Sivil Katılım Hibe Programı” kapsamında hazırlanmıştır. Bu rehber’in içeriği yalnızca Türkiye Sakatlar Derneği sorumluluğundadır, UNDP ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmamaktadır.